

Raport w sprawie zagrożeń dóbr kultury (cz. III)

Obecny stan zabezpieczenia obiektów przed przestępczością

W raporcie opracowanym przez Komendę Główną Policji po przedstawieniu skali zagrożenia dóbr kultury przestępczością, jak również najbardziej zagrożonych kategorii obiektów, przedstawiono stan ich zabezpieczenia. Te dwa parametry – zagrożenie i zabezpieczenie – są wzajemnie od siebie zależne. Logiczną konsekwencją istniejącego zagrożenia powinna być popra-

wa istniejących zabezpieczeń. Właściciele czy dysponenti dóbr kultury w różny sposób reagują na zagrożenie. Ich postawy wobec niebezpieczeństwa zostały przedstawione przez autorów raportu. Po przedstawionej w I i II części skali zagrożenia widać, niestety, że wśród właścicieli i osób, pod których pieczęą znajdują się dobra kultury, przeważają dwie, najmniej

korzystne postawy: bierność i obojętność. Dotyczy to w szczególności zbieraczy, kolekcjonerów i części zarządców obiektów sakralnych. Autorzy raportu jedną z postaw wiążą z ubezpieczaniem dóbr kultury. Kwestia ubezpieczenia dóbr kultury jest na tyle poważnym problemem, że nie należy jej zbywać jednym zdaniem. Rzeczywiście, możliwość ubezpieczenia

posiadanego majątku, w tym i dóbr kultury, byłaby rozwiązaniem ze wszech miar pożądanym. Odszkodowanie, w przypadku kradzieży ubezpieczonego dzieła sztuki, co prawda nie pozwala go odzyskać, ale chociaż częściowo rekompensuje poniesione straty – daje możliwości uzupełnienia kolekcji przez zakup nowego obiektu. W polskich warunkach ubezpieczenie dóbr kultury jest chyba tylko marzeniem. Nie znam ani jednego towarzystwa ubezpieczeniowego, które miałoby specjalistyczny pakiet asekuracyjny dostosowany do charakteru ubezpieczanego obiektu. Wszystkie traktują te specyficzną kategorię dóbr tak jak wszystkie inne przedmioty.

Stan zabezpieczenia dóbr kultury został przedstawiony na podstawie dwóch kategorii obiektów – muzeów i obiektów sakralnych. Są one rzeczywiście najlepiej rozpoznane, choć ze względu na liczbę tych ostatnich wiedza na ich temat powinna zostać pogłębiona. Dla przejrzystości raportu, w najbliższym czasie posiadane informacje powinny zostać uzupełnione o ocenę stanu zabezpieczenia archiwów i bibliotek oraz prywatnych kolekcjonerów. Stan zabezpieczenia dzieł sztuki będących w posiadaniu tych ostatnich najlepiej chyba charakteryzują kroniki policyjne.

W raporcie, w podstawowym zakresie, scharakteryzowano również zabezpieczenie przeciwpożarowe. Ten problem powinien być przedstawiony w oddzielnym opracowaniu.

Tab. 1. Wyniki kontroli przestrzegania przepisów przeciwpożarowych w obiektach zabytkowych w I półroczu 1999 r. Stwierdzone nieprawidłowości

Województwo	Skontrolowane obiekty				Stwierdzone nieprawidłowości w zakresie:					
	Pożary	ogółem	ze stwierdzonymi nieprawidłowościami mogącymi spowodować zagrożenie życia ludzi	Ogółem nieprawidłowości	Ewakuacje mogące spowodować zagrożenie życia ludzi		wyposażenia w sprzęt i urządzenia przeciwpożarowe			
					braku oświetlenia awaryjnego	podłącznego sprzętu gaśniczego	przeciwpożarowych instalacji wodociągów wewnętrznych	braku stanu technicznego lub konserwacji instalacji sygnalizacyjno-alarmowych	stanu dróg ewakuacyjnych (drożności, składowania materiałów palnych, oznakowania)	braku okresowych badań instalacji użytkowych
OGÓŁEM	28	218	62	493	16	69	11	24	79	94
Dolnośląskie	1	15	2	36	0	5	2	2	6	7
Kujawsko-pomorskie	3	10	2	24	0	3	1	2	3	6
Lubelskie	11	14	3	5	0	7	2	3	4	3
Lubuskie	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0
Łódzkie	1	8	3	19	0	2	0	0	3	5
Małopolskie	0	24	1	17	0	3	0	1	2	8
Mazowieckie	7	24	3	73	3	13	1	0	11	10
Opolskie	1	7	14	42	0	4	0	0	5	9
Podkarpackie	2	16	11	45	7	4	0	0	10	12
Podlaskie	0	5	0	22	0	5	0	0	8	7
Pomorskie	0	22	8	60	1	2	1	4	6	2
Śląskie	1	9	2	16	2	1	0	3	2	0
Świętokrzyskie	1	20	5	42	0	6	0	5	7	9
Warmińsko-mazurskie	0	16	2	27	1	5	4	2	3	4
Wielkopolskie	0	22	5	56	1	6	0	2	9	12
Zachodniopomorskie	0	6	1	0	1	3	0	0	0	0

* dane oznaczają liczbę obiektów, w których stwierdzono poszczególne nieprawidłowości

Pożary obiektów zabytkowych i wiążące się z tym zniszczenia dóbr kultury (zarówno nieruchomości, jak i ruchomych) to znacznie mniejsze (w porównaniu do przestępczości) zagrożenie. Nie należy jednak zapominać, że skradziony przedmiot jest w stanie odzyskać. Dzieło sztuki zniszczone przez ogień jest stracone bezpowrotnie.

Daje się wyodrębnić kilka charakterystycznych postaw dysponentów dóbr kultury rzutujących na sposób stosowanych zabezpieczeń:

Postawa całkowicie bierna

Liczenie na „opatrzność”, niedopuszczanie myśli, że ktoś w sposób przestępczy może targnąć się na cudzą własność lub wartość kulturową. Jest to przejaw skrajnie posuniętej beztroski, braku świadomości.

Z wikymologicznego punktu widzenia ludzie przejawiający taką postawę często prowokują sprawców do popełnienia przestępstwa. Nawet jeśli posiadają środki finansowe, to wolą je przeznaczyć na inne cele niż ochrona dóbr kultury.

Postawa obojętna

Niektórzy posiadacze dóbr kultury często nie zdają sobie sprawy z ich wartości lub też traktują je jak każde inne wyposażenie obiektu czy mieszkania, nie widzą potrzeby zapewnienia szczególnych warunków ich ochrony.

Inwestowanie w działania prewencyjne

Instalowanie urządzeń zabezpieczenia technicznego, tworzenie lub wynajmowanie ochrony fizycznej, opracowanie proce-

Tab. 2. Wyniki kontroli przestrzegania przepisów przeciwpożarowych w obiektach zabytkowych w I półroczu 1999 r.

Województwo	Postępowanie pokontrolne																
	Przeprowadzone kontrole	Decyzje administracyjne w sprawie						Odbiory obiektów		Postępowanie egzekucyjne			Wnioski skierowane do:				
		decyzje wydane	usunięcia uchybień		wstrzymanie robót zakazami eksploatacji		ogółem	sprzeciw	ogółem	sprawy skierowane do egzekucji	sprawy skierowane do egzekucji	sprawy skierowane do egzekucji	prokuratury	kolegów ds. wyroczzeń		Wystąpienia do innych organów	
			odwołania ogółem	decyzje utrzymane w mocy	decyzje wydane	odwołania ogółem								decyzje utrzymane w mocy	liczba spraw		osoby ukarane
OGÓŁEM	182	103	3	2	0	0	0	16	6	7	5	0	0	0	0	0	33
Dolnośląskie	12	7	0	0	0	0	0	4	1	1	0	0	0	0	0	0	1
Kujawsko-pomorskie	10	3	0	0	0	0	0	1	1	0	0	0	0	0	0	0	0
Lubelskie	10	5	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	4
Lubuskie	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0
Łódzkie	8	6	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	1
Małopolskie	20	4	0	0	0	0	0	3	0	0	0	0	0	0	0	0	2
Mazowieckie	22	16	0	0	0	0	0	1	0	0	0	0	0	0	0	0	6
Opolskie	9	8	0	0	0	0	0	0	0	0	1	0	0	0	0	0	1
Podkarpackie	13	11	0	0	0	0	0	4	2	0	0	0	0	0	0	0	0
Podlaskie	5	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	1
Pomorskie	21	13	0	0	0	0	0	1	0	6	1	0	0	0	0	0	3
Śląskie	9	4	2	2	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0
Świętokrzyskie	6	1	0	0	0	0	0	0	0	0	3	0	0	0	0	0	1
Warmińsko-mazurskie	9	9	1	0	0	0	0	1	1	0	0	0	0	0	0	0	3
Wielkopolskie	17	12	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	8
Zachodniopomorskie	11	4	0	0	0	0	0	1	1	0	0	0	0	0	0	0	2

dur bezpieczeństwa. Nie istnieją zabezpieczenia, które w stu procentach ochronią przed ryzykiem zaboru lub zniszczeniem dóbr kultury, ale mogą w znacznym stopniu ograniczyć te zagrożenia lub ich skutki.

Ubezpieczenie dóbr kultury

Zawarcie umowy z firmą ubezpieczeniową, która będzie rekompensować straty w wyniku przestępstwa lub zniszczenia.

Stan zabezpieczenia dóbr kultury przed przestępczością przedstawiony zostanie na podstawie muzeów i obiektów sakralnych, gdyż są one najlepiej rozpoznane. Niewiele natomiast można powiedzieć na temat zabezpieczeń dóbr kultury znajdujących się w rękach prywatnych. Z analiz spraw wynika, że zabezpieczenia mieszkań są stosunkowo na niskim poziomie. Bardzo często organy ścigania mają do czynienia z włamaniami do domów i mieszkań,

z których giną wartościowe przedmioty, a wśród nich dobra kultury. Brak oznaczeń i opisów stwarza trudność ustalenia źródła pochodzenia dóbr kultury oraz małe prawdopodobieństwo ich odnalezienia.

Stan zabezpieczenia muzeów

Po 1989 r. stan zabezpieczenia muzeów znacznie się poprawił. Nastąpił rozwój technicznego zabezpieczenia muzeów. W chwili obecnej około 45% muzeów posiada systemy sygnalizacji włamania i napadu. Należy podkreślić, że do najlepiej zabezpieczonych obiektów w Polsce posiadających nowoczesne systemy technicznej i fizycznej ochrony mienia należą takie obiekty jak: Muzeum Narodowe w Krakowie, Zamek Królewski w Warszawie, Zamek Królewski na Wawelu, Muzeum Czartoryskich w Krakowie.

W najbliższym czasie nowoczesne systemy planuje się wy-

konać w Muzeum Zamku w Malborku, Muzeum Narodowym w Poznaniu i Muzeum Narodowym w Warszawie.

Wśród stosowanych zabezpieczeń mechanicznych, ochrony fizycznej i systemów alarmowych, te pierwsze mają największą popularność. Najczęściej stosowane to: różnej klasy zamki, kraty montowane w drzwiach i oknach, specjalne okiennice.

Ochronę fizyczną posiada około 10% wszystkich muzeów w Polsce. Jeżeli zaś chodzi o systemy alarmowe, to większość muzeów je posiada. W zależności od przeznaczonych na ten cel środków, są one zróżnicowanej klasy.

W wyniku znacznego zagrożenia w ubiegłym roku bibliotek, nie sposób pominąć w tym punkcie tej grupy obiektów. Rzeczywistość jasno pokazała słaby stan zabezpieczeń technicznych tych obiektów oraz źle zorganizowany system ochrony fizycznej dzieł zarówno ze stro-

ny pracowników bibliotek, jak i innych służb odpowiedzialnych za ochronę woluminów.

Stan zabezpieczenia obiektów sakralnych

Stan zabezpieczenia obiektów sakralnych jest na dużo niższym poziomie niż zabezpieczenia muzeów. Występują duże braki nawet w najprostszych formach zabezpieczenia mechanicznego. Zabezpieczenia mechaniczne kościołów stanowią stare zamki, drzwi nie posiadają blokad antywłamaniowych, a podstawowym zamknięciem jest – zwłaszcza w małych kościołach – kłódka, która jest łatwa do sforsowania przez przestępców.

W minionym okresie dokonano badań pod kątem zabezpieczenia obiektów sakralnych przez wspólne komisje Wojewódzkich Konserwatorów Zabytków, Konserwatorów Diecezjalnych oraz Państwowej Straży Pożarnej i Policji. Ustalono, że z ponad 17 000 znajdujących się w Polsce obiektów sakralnych szczególnej ochronie powinno podlegać 2200. Generalny Konserwator Zabytków wyznaczył blisko 300 obiektów sakralnych, które powinny posiadać systemy wykrywania pożarów. Skala kradzieży dokonywanych z obiektów sakralnych jednoznacznie wskazuje, że są to obiekty najsłabiej chronione. W ciągu ostatnich lat należy jednak stwierdzić niewielką poprawę w tym zakresie. Nie należy jednak zapominać, że obiekty sakralne stanowią największą grupę obiektów, w których zgromadzone są dobra kultury narodowej.

Z inicjatywy Rady Episkopatu Polski ds. Kultury zebrano w formie ankiety informacje na temat stanu bezpieczeń-

stwa zabytków sakralnych w diecezjach. Otrzymane informacje wskazują na zróżnicowanie sytuacji w poszczególnych diecezjach, zależnie od lokalnych uwarunkowań i możliwości, a także od wyników, jakie dała dotychczasowa współpraca z instytucjami i służbami państwowymi.

Przykładami współpracy w roku ubiegłym kurii biskupich ze służbami państwowymi w zakresie ochrony sakralnych dóbr kultury mogą być wspólne działania diecezjalnych konserwatorów zabytków z wojewódzkimi konserwatorami zabytków, strażą pożarną, policją w Kielcach i Pelplinie. Dokonano tutaj zbadania stanu zabezpieczenia zabytków w poszczególnych kościołach oraz sporządzono odpowiednie protokoły kontroli oraz zobowiązano osoby odpowiedzialne za stan zabezpieczenia do usunięcia wykrytych nieprawidłowości.

Na Uniwersytecie Mikołaja Kopernika w Toruniu kontynuuje działalność Studium Konserwatorskie, gdzie pogłębiają swą wiedzę księża zajmujący się w swych diecezjach zabytkami.

Ponadto, wśród obiektów sakralnych, wszystkie zabytkowe świątynie Ordynariatu Polowego Wojska Polskiego mają zabezpieczenia przed włamaniem oraz sygnalizację przeciwpożarową, ponadto, jeśli zostały wpisane do ewidencji wojskowej, to są strzeżone przez służby wartownicze garnizonów¹.

W wielu diecezjach, poza osobami z racji swych funkcji zajmujących się ochroną kościelnych dóbr kultury, istnieją grona osób duchownych szczególnie zainteresowanych tą tematyką. Zainteresowania tych osób znane są diecezjalnym służbom kon-

serwatorskim i w przyszłości stać się mogą czynnikiem efektywnie wspierającym działania na rzecz ochrony zabytków sakralnych.

Stan zabezpieczenia przeciwpożarowego obiektów, w których zgromadzone są dobra kultury

Nie należy zapominać o ochronie przeciwpożarowej obiektów, w których znajdują się dobra kultury. Liczne zadania prewencyjne z tego zakresu podejmuje Państwowa Straż Pożarna.

W ramach działań kontrolno-rozpoznawczych, polegających głównie na przeprowadzaniu kontroli przestrzegania przepisów przeciwpożarowych, w pierwszym półroczu 1999 r. skontrolowano prawie 30 tys. obiektów, wykrywając około 44 tys. nieprawidłowości, przy czym występujące w co dziesiątym obiekcie mogły spowodować zagrożenie dla życia ludzi. W ramach postępowania pokontrolnego wydano około 10 tys. decyzji administracyjnych, w tym 131 wstrzymujących eksploatację obiektów lub prowadzone prace².

Szczególnym nadzorem, ze względu na znaczenie dla dziedzictwa narodowego, zostały objęte obiekty zabytkowe, w tym skanseny i zagrody skansenowe, z uwagi na drewnianą konstrukcję.

Za niezwykle ważne dla poprawy zabezpieczenia przeciwpożarowego obiektów zabytkowych należy uznać działania podejmowane przez PSP w zakresie włączenia ich w system monitoringu pożarowego. Zgodnie z istniejącymi regulacjami prawnymi, obowiązkiem założenia urządzeń sygnalizacyjno-alarmowych i połączenia

tych urządzeń z jednostkami Państwowej Straży Pożarnej objęte są obiekty zabytkowe wyznaczone przez Generalnego Konserwatora Zabytków w uzgodnieniu z Komendantem Głównym PSP. Obecnie uzgodniona lista zawiera 738 obiektów kultu religijnego oraz innych zabytków i muzeów, których wyposażenie w instalację sygnalizacyjno-alarmową jest z punktu widzenia przeciwpożarowego jak najbardziej uzasadnione i daje dużą gwarancję faktycznej ochrony obiektu przed pożarem.

W ramach nadzoru nad przestrzeganiem przepisów przeciwpożarowych w obiektach zabytkowych w 1998 r. skontrolowano 1068 obiektów. W 218 obiektach skontrolowanych w pierwszym półroczu 1999 r. stwierdzono 493 różne nieprawidłowości, przy czym nieprawidłowości występujące w około jednej trzeciej skontrolowanych obiektów mogły spowodować zagrożenie życia ludzi.

Tabele 1 i 2 przedstawiają szczegółowe zestawienie struktury nieprawidłowości stwierdzonych podczas kontroli w pierwszym półroczu 1999 r.

Pomimo wskazanych nieprawidłowości należy stwierdzić, że stan bezpieczeństwa pożarowego w obiektach, w których znajdują się dobra kultury narodowej, wolno, ale nieznanie poprawia się. Intensywność tej poprawy determinowana jest głównie możliwościami pozyskiwania środków finansowych przez ich właścicieli i zarządców. ❖

Przypisy:

¹ Informacje uzyskane z Rady Episkopatu Polski ds. Kultury.

² Dane uzyskane z Komendy Głównej Państwowej Straży Pożarnej.